

V. H. 1929

Fig. 1. Kongsted. Ydre, set fra Sydøst.

KONGSTED KIRKE

FAKSE HERRED

Ved Gavebrev af 12. Sept. 1585 fik Rigens Kansler Ejler Grubbe af Kronen overdraget Jus patronatus til hans Sognekirke Kongsted ved Hovedgaarden Lystrup, der ligger 2 km nord for Kirken. Fra Lystrup overgik Kirken til Selveje 1. Jan. 1915.

I Resens Atlas, o. 1670, fortælles, at der i Sognet fandtes Ruiner af Huse, som var byggede af Kong Valdemar, der døde dér og havde givet Sognet Navn[1].

Kirkebyen ligger nordligt i Sognet. Kirken rejser sig paa en Bakke, hvis Jord danner Terrasse mod de nye Hegnsmure i Syd og Vest. Kun paa en Del af Østsiden findes gammelt Stendige. Mod Nord er et lignende fjernet ved en ny Kirkegaardsudvidelse. Fra Bygningen falder Terrænet især mod Syd og Øst.

Bygningen er et Langhus, hvis vestre Del rummer Levninger af den romanske Kirke, medens den større østre Del er sengotisk ligesom de tre Tilbygninger: Sakristi mod Nord, Vaabenhus mod Syd og Taarn. Den fjerde Tilbygning, Grubbernes Gravkapel, er fra 1575.

Af den *romanske Bygning* staar kun Rester af Skibets, o. 5,50 m høje Langmure og Vestgavl, opført af *Kamp blandet med Faksekalk og Kridt;* oprindelig Kvaderfugning ses bag Vaabenhustaget. Hjørnerne er nu forvanskede eller

skjulte, den vestre Taggavl nedrevet ved Taarnets Opførelse og alle oprindelige Detailler forsvundne. Den med Kridtkvadre tilmurede Norddør har været omformet i sengotisk Tid, med Fladbue og Karme af Munkesten; den nu ligeledes lukkede Syddør er ændret og udvidet o. 1862.

Senere Ændringer og Tilbygninger. Ved Aar 1425—50 (sml. Kalkmalerier) blev den romanske Kirkes Triumfmur og Kor nedrevet og erstattet af det nuværende *Østparti,* der har tresidet Korafslutning. Murene, af Munkesten samt Kridt- og Kalkkvadre, har over den mod Øst stærkt blottede Syld en

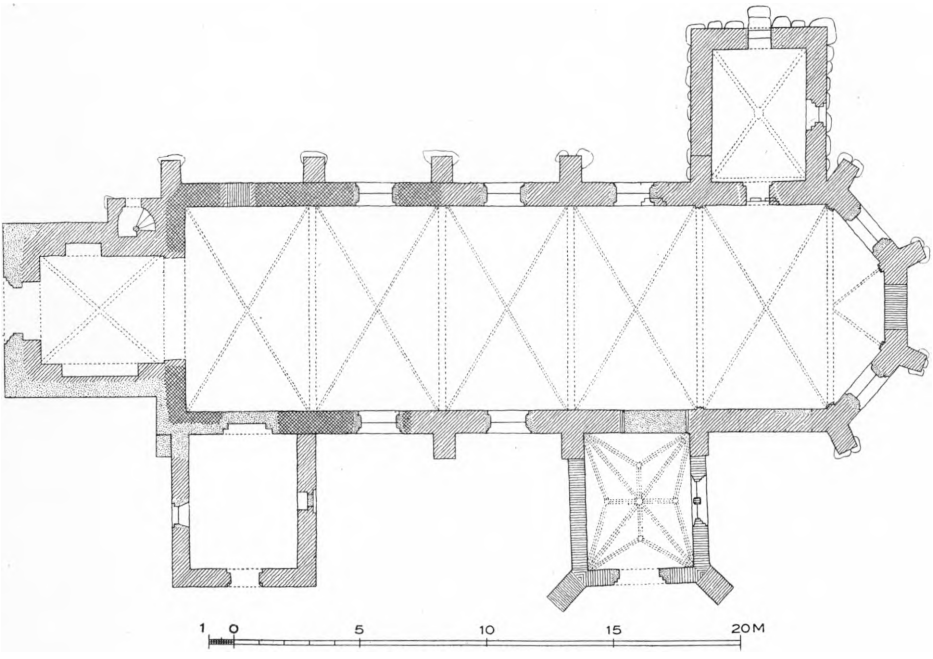


Fig. 2. Kongsted. Plan. 1:300. Maalt af K. V. Barfoed 1914 (Aage Roussel 1929).

høj, skraakantet Sokkel af Kridtkvadre og under Gesimsen Savskifte. Støttepillerne bryder baade Sokkel og Savskifte. Paa Polygonens Østside løber der i Højde med Vinduets Underkant en Vandnæseprofil af Formsten. De anselige, spidsbuede Vinduer har over Buestikkene et spinkelt, rundstavprofileret Prydskifte. I det Fag, som dækkes af Sakristiet, ses i Korets Indre en vindesformet Blænding, der er todelt af uprofilerede Murstave; paa lignende Maade maa ogsaa Vinduerne have været delte. I Nordsidens næstøstligste Fag er der en nu tilmuret Præstedør, fladbuet, indvendig i spidsbuet Spejl. I det Indre har Korpolygonen under Vinduerne fladbuede Spareblændinger og derover den samme Vandnæseprofil som paa Ydermurene, og en lignende Blænding findes i Østfagets Sydvæg.

I Forbindelse med Østpartiets Ombygning er de romanske Mure forhøjede og styrkede med Støttepiller og hele Langhuset overdækket med *Krydshvælv,* som

er indbyggede i Murene. De bredt spændende Gjordbuer er kun svagt spidsede; Ribberne har Kvartstens Bredde. I Korpolygonens Hjørner og i de to Østfag findes spinkle Vægpiller af trekløverprofilerede Formsten, og her er desuden Skjoldbuerne markerede med Rundstave og Gjordbuerne skraafasede. De tre vestre Hvælvfag, der har skraakantede Konsoller, er vistnok yngre. Alle Hvælvene er dog ens paa Oversiden og deres Kapper stærkt buklede (meget ujævnt murede Helstens Overribber, der ikke naar op til Hvælvets Top). Tagværket indeholder Rester af gotisk Tømmer med Huljernstegn.

Den ældste af Kirkens Tilbygninger er sikkert *Vaabenhuset* foran Syddøren, nu Material- og Fyrrum. Ved dets Opførelse er der nedbrudt en af Skibets Støttepiller. I Munkestensmurene findes et enkelt Kridtkvaderbaand, der brydes baade af Syddørens spidsbuede, falsede Spejl og af de to Vinduer, hvis Spidsbuer sikkert har omfattet fladbuede Lysninger. I Højde med Buetoppene løber et Savskifte og under Sydgavlen et Frisefelt. Den kamtakkede Gavl har fem spidsbuede, dybe, falsede Højblændinger, tvedelte med Kvartstens Midtstave.

Sakristiet paa Korets Nordside er af Kridtkvadre og store Munkesten. De to, kun delvis bevarede Vinduer i Nord og Øst har haft fladbuede Lysninger under Spidsbuestik; i den kamtakkede Gavl er der fem spidsbuede Højblændinger. Rummet, som oprindelig alene har været tilgængelig ad den fladbuede Dør fra Koret, overdækkes af et Krydshvælv, hvis Halvstensribber mødes i en lille Toprude.

Af det sengotiske *Taarn* staar Nord- og Østsiden nogenlunde uskadte. Munkestenene er ligesom i Præstø (S. 27) forneden murede i polsk Skifte, foroven i almindeligt Munkeskifte, og udenom Mellemstokværket blandet med Kridtkvaderbælter. Taarnrummet, der nu er tilgængeligt ad en stor, moderne Vestdør, tjener som Vaabenhus; Taarnbuen er spids, og i Væggene findes Spareblændinger, men Hvælvet er moderne ombygget. Det sikkert samtidige Trappehus har Vindeltrappe med Kridtstensspindel. Mellemstokværket er nu mørkt, Klokkestokværket har kun bevaret sit østre Glamhul, der er spidsbuet og falset. Iøvrigt er Taarnet 1862 skalmuret eller helt ombygget med smaa Mursten.

Gravkapellet fra 1575, nu Ligkapel, har Mure af Munkesten i Krydsskifte med Kridtkvaderbælter og oprindelig sikkert »brændte« (hulrillede) Fuger. Den høje Sokkel, med hulkantet Kridtstensprofil, løber omkring Støttepillerne paa Hjørnerne. I Østmuren er bevaret et spidsbuet Vindue med gnidret profilerede Karme af Tegl og Kridt, tvedelt af karnisprofileret Stavværk; i Lysningerne sidder endnu firkantede Rudeglas i Blysprosser. I Modsætning til disse gotiserende Former har Gavlen, som forlængst har mistet sin Top og sine Kamme, været præget af Renaissancestilen, idet den er vandret delt af karnisprofilerede

Kridtstensbaand og lodret delt af Pilastre, som hviler paa karnissvungne Konsoller. Under den rundbuede Gavlglug sidder en Sandstenstavle med et Løvehoved og to Adelsvaaben: Grubbe og Laxmand, og derunder i en meget enkel Kartouche en Indskrift med Reliefversaler: »An(n)o 1575 lod Eyler Grubbe fundere oc opbygge dete Capel«. Rummet, der indtil 1862 har aabnet sig mod Skibet med en fladrundbuet Arkade, overdækkes af et fint udformet Stjernehvælv med karnisprofilerede Ribber af Kridtsten, der mødes i runde Slutsten og hviler paa Hjørnekonsoller, formede som et jonisk Kapitæl over en med et lille Englehoved smykket Platte. Ved Omdannelsen til Ligkapel for Sognet blev den nye Syddør gennembrudt. Under Kapellet er et lavt, tøndehvælvet Kælderrum med muret, nu tildækket Trappe, og Smaaglugger i Sidemurene. Det samtidige Tagværk, der er af Fyr, har været rejst, før Hvælvet blev opmuret, idet tre Loftsbjælker er bortsavede. Bygningen skyldes sikkert de samme Haandværkere, som har arbejdet for Ejler Grubbe paa Lystrup, og dens ledende Arkitekt er sandsynligvis den kgl. Bygmester, Nederlænderen Hans Paaske.*

Inden Rummets Indretning til Ligkapel var dets Gulv lagt med glaserede *Liljefliser* som i Præstø Kirke (S. 32, Fig. 9); baade den finere Type (a) og den grovere Type (c) er repræsenterede blandt de Eksemplarer, der nu ligger i Gulvet bag Kirkens Alter. En Prøve af den yngre Type findes i Nationalmuseet.

1755 siges, at de to Tredjedele af Kirken var tækket med Bly, en Tredjedel med Tegl. Kirkens Ejer, Niels Rosenkrantz v. Holstein, fik 1780 efter Ansøgning Tilladelse til at aftage det gamle Blytag og erstatte det med Stentag, mod at han satte Kirken, som var meget brøstfældig, i forsvarlig Stand.

Kirken staar nu for Størstedelen hvidkalket, alle Tage teglhængte med ret nymodens Vingetegl, delvis mærkede L. Taarnet og to af Vaabenhusets Sider er dog ukalkede. I Langhusets Vinduer sidder linealgotiske Støbejernsstel.

KALKMALERIER

Østpartiets Hvælv, og delvis dets Vægge, er rigt smykkede med Kalkmalerier fra Tiden henved 1450, fremdragne og restaurerede 1885—86 af J. Kornerup[2].

Hvælvene er helt overbroderede med Dekorationer. Ribberne er broget skraastribede; den østre Gjordbue har paa Undersiden en afkvistet Stamme omvundet med Bladværk; de nedre Kappekanter ledsages af fyldige Krabbeblade og krones af anselige Topblomster, og fra de øvre Kappespidser snor

*1 det gamle Vaabenhus ligger en paa Kirkegaarden funden, fragmentarisk Sandstenskarm med karvesnitagtigt dekoreret Bosse og Rest af Kassetteværk. Sandsynligvis stammer den fra Lystrup.

der sig rige Ranker ned mod Figurscenerne, hvis Skikkelser bevæger sig paa en mønstret, fliselagt Gulvstribe. Baade over og under denne er Baggrunden tæt strøet med Stjerner.

I alle de nedre Kappeflige findes Engle, som svinger Røgelsekar. Hovedfigurerne er i Polygonhvælvets nordre Kappe: Jomfru Maria med Barnet, ledsaget af to Engle med Røgelsekar; i Midtkappen: Treenigheden, en tronende



P. N. 1923

Fig. 3. Kongsted. Kalkmaleri o. 1450.

Gud Fader, hvis Korsglorie flankeres af Sol og Maane, og som foran sig holder den korsfæstede Søn, medens Helligaandsduen er placeret paa hans Bryst; i søndre Kappe: Johannes Døber, bærende et Gudslam i en Monstrans og ligesom Maria ledsaget af Engle. I det østligste Krydshvælv ses Scener af Lidelseshistorien; i Sydkappen: Kristus for Kong Herodes (Fig. 3), i Vestkappen: Frelserens Hudflettelse (to Bødler med Svøber) og Tornekroningen, i Nordkappen: Korsdragningen (Fig. 4), i Østkappen (over Alteret): Kristus paa Korset, med strakte Arme, hvælvet Bryst og langt Lændeklæde, omgivet af de godes og de ondes Gruppe; den, som fører Spydet mod hans Bryst, er helt skjult bag de gode. I det næstøstligste Hvælv fremstilles især Barndomshistorien. I Vestkappen: Bebudelsen og Jesu Fødsel; i den første Scene, hvis

Figurer ledsages af lange Skriftbaand, knæler baade Engelen og Jomfruen, den sidstnævnte i en stor Bedepult med skabsagtig Overbygning; i Fødselsscenen, som er trængt noget til Siden, ses Barnet under Julestjernen, liggende i en Oval omgivet af Straaler; Jomfruen knæler tilbedende, medens Josef trækker Æslet til Krybben. I Sydkappen: Fremstillingen i Templet, med Simeon, Anna og to andre Kvinder. I Østkappen: de hellige tre Konger.



P. N. 1923

Fig. 4. Kongsted. Kalkmaleri o. 1450.

I Nordkappen: Stefanus, som stenes af to Bødler, medens en Konge sidder henslængt i sin Stol med krydslagte Ben.

Samtidige med Hvælvingsmalerierne er Rester af Vægdekorationer. Paa Polygonens Vægge mellem Vinduerne findes i kølbuekronede Rammer seks Helgenfigurer: S. Barbara med Taarn, S. Elisabeth med Roser og Rosenkurv, en Biskop, S. Andreas Apostel, S. Katarina med Hjul og S. Gertrud med Kirkemodel. Paa Nordvæggen i det østligste Hvælvingsfag er Blændingens Stavværk dekoreret som Ribberne, og i dens to Felter ses S. Laurentius med Rist og S. Johannes Apostel; øst for Blændingen findes sparsomme Rester af to Skikkelser, en Kvinde med Klæde over Hovedet og en Biskop. Paa samme Fags Sydvæg staar Øst for det tilmurede Vindue Petrus og Paulus.

I det følgende Fag er der øst for Nordvinduet en S. Jørgen til Hest; over Dragens Hoved knæler Prinsessen.

Flere af de fornemme Personer bærer de for Beg. af 1400'erne karakteristiske Modedragter med dobbelte Livbælter, det nederste om Hofterne, og lange, stundom rundtungede Hængeærmer. Mange af Mandsklæderne er broget farvedelte. I de rolige Enkeltfigurer ses talrige Mindelser af Højgotikens rige, flydende Dragtstil. De stærkere bevægede Skikkelser er ujævnt tegnede, stundom plumpe og daarligt proportionerede, men tydeligt kendetegnede, de onde Bødler endogsaa kraftigt karikerede. I saa Henseende er »Kongstedmesteren«, som Beckett har kaldt Maleren, udpræget Naturalist.

Farverne er brunrødt, gult, graablaat og grønt. Sort findes kun i Bogstaver og som Konturstreger; om lyse Dragter og om Legemsdele er der dog røde Konturer. Ansigterne har ikke Lokalfarve, men er modellerede med svage, røde Skygger; Krigerne har mørkere Lød. I den rige Ornamentik dominerer det brunrøde, men ligesom Klædebonnene har de fyldigere, brogede Blomster og Blade hvide Lyspartier.

Bevaringstilstanden var ved Fremdragningen særdeles god; dog maatte Kornerup tilføje 3—4 af de 16 Engle i Kappefligene, og af to af Krigerne i Kristi Fremstilling for Herodes var der kun svage Spor.

Paa Langhusets tre vestlige Hvælv iagttoges 1885 en Maling, der sad paa løs Hvidtekalk. Ved Prøveafdækning saa' Kornerup paa Kapperne Dommedag, Opstandelsen og nærmest Taarnet Maria i Solgisel, alt fra Begyndelsen af 1500'erne og ringere gjort end de ældre Malerier. Disse Billeder blev derfor atter overkalkede.

Fra Tiden henimod 1550 stammer fire paa Sydvæggen i andet Hvælvingsfag malede Skjolde med Adelsvaaben: Grubbe, Bille, Ulfeld og Godov, henvisende til Sivert Grubbe og Fru Mette Ulfeldt (sml. S. 542).

INVENTAR

Alterbordet er fritstaaende, muret af Munkesten i Munkeskifte, hvidtet og overmalet. Af et *Alterbordspanel* med Renaissanceprofiler er kun bevaret Ramstykkerne omkring Forhjørnerne.

Altertavle (Fig. 5) af seksdelt Højrenaissancetype, sikkert af Bertel Snedker i Vordingborg, stafleret 1600. Kompositionen minder om St. Taarnbytavlen (se S. 326), men virker kraftigere. Paa Postamentets tre svære Fremspring sidder Adelsvaaben: Grubbe, Lykke og Gyldenstjerne (Fru Kirsten Lykke og hendes Ægtemænd, Ejler Grubbe og Niels Gyldenstjerne). Storstykket, hvis Rammer prydes af Smaasøjler og en vandret Vulst med Kassetteværk, flankeres af kraftige toskanske Søjler. I Storvingerne er skaaret Sol og Nymaane.

Topfeltet flankeres af »Gulerodsbalustre«, og Topvingerne ender i Tyrkerhoveder. Tavlen har nu en broget Staffering fra o. 1850. De oprindelige, men stærkt restaurerede Malerier, hvis Rækkefølge begynder i Storstykkets nederste Række mod Nord, forestiller: Kristi Fødsel, Daab og Tilfangetagelse i Gethsemane;



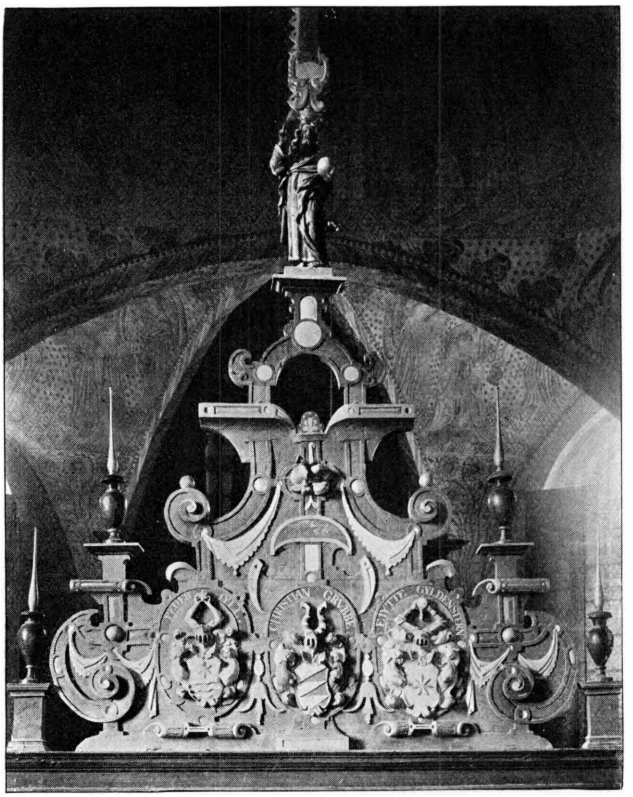
V. H. 1933

Fig. 5. Kongsted. Altertavle, stafferet 1600.

i øvre Række: Korsfæstelse, Opstandelse og Himmelfart; i Topfeltet: Dommedag. Paa Gethsemane-Billedet findes en oprindelig Malersignatur: 1600 I N K . Fra en sengotisk Altertavle stammer et **Relief,* forestillende Marie Himmelkroning, et ret haandværksmæssigt Snitværk fra o. 1500. Det fandtes 1809 i Kirken og senere i Privateje i Sognet.

Altersølv. Kalk, 22 cm høj, af Højrenaissancearbejde fra 1619. Sekskantet Fod med støbt Krucifiksfigur, rundt Skaft, rund Knop med støbte Ornamenter:

Kartoucher med afvekslende Hoveder, og Frugtklaser ordnede omkring en profileret Midtring, som paa Kalken i Glumsø Kirke; oprindelig Kumme med graveret Grubbe- og Gyldenstjerne-Vaaben samt Bogstaverne CG IG (Christian Grubbe gift med Jytte Gyldenstjerne). Sikkert Næstved-Arbejde, men uden Mærker. Samtidig *Disk* uden Cirkelkors, men med samme Vaaben og Bogstaver som paa Bægeret og derunder 1619. *Sygekalk,* 14,5 cm høj, fra 1683, med seksdelt Fod, svær, rund Knop og paa Kummen graveret Grubbevaaben med Bogstaverne T G (Tønne Grubbe) og derover : »Kongted (!) Kircke tilhørende Anno 1683«. Aarstallet har først været 1773, men er rettet til 1683, sikkert en Fejlgravering ved Gentagelsen af en ældre Indskrift, da Kalken blev repareret 1773. Svarende hertil findes under Fodranden Mestermærke for Niels Pihl 1773 (Olrik 394). Ny *Disk*.



V. H. 1929

Fig. 6. Kongsted. Korgitterets Topstykke.

Alterstager, 58 cm høje, med svære Balusterprofiler og paa Fodskaalen graveret Lykke-Vaaben og KL 1613 (Kirsten Lykke).

Alterskranke af runde Smedejernsstænger med Messingknopper, fra o. 1800.

Korgitter (Fig. 6) af Eg og Fyr i Senrenaissancestil, med Snitværk fra det Schrøderske Værksted i Næstved og sikkert samtidigt med Prædikestolen fra 1619. Over et Fodpanel af Fyr staar en Række Egebalustre; midtvejs to Fløjdøre med lignende Udstyr. Gesimsen krones af Topkartoucher i vekslende Størrelse og Udsmykning; den midterste, meget anselige har Juels, Grubbes og Gyldenstjernes Vaaben og over Kartouchen som Topfigur en lille Kristusstatuette med Verdenskuglen og højre Haand løftet til Velsignelse. Umiddelbart over denne Figur hænger et lille *Krucifiks,* noget yngre end Gitteret. Korstræet er udpræget barokt og ender i flade Bruskornamenter, hvorpaa der er fæstnet forholdsvis store, frit skaarne Evangelisttegn. De fleste af Top-

spirene er fornyede, og Stafferingen er moderne; omkring de tre Vaaben er malet de samme Navne som paa Prædikestolen, men noget forvanskede.

†*Røgelsekar,* nævnt 1809.

Font, unggotisk, fra 1200'erne, af gullandsk Kalksten. Den tolvkantede Kumme, 86 cm i Tvm., har øvre Rundstav og rundbuet Fordybning i hver af de tolv Sider. Foden bestaar af to Stykker: et cylinderformet Skaft og et hulprofileret, rundt Fodstykke. Kummen er for Størstedelen fyldt, og Fonten overpudset og oliemalet.



V. H. 1929

Fig. 7. Kongsted. Prædikestol 1619.

Fad af sydtysk Arbejde, 66,5 cm i Tvm., med Bebudelsen omgivet af Minuskelring og Hjort- og Hundfrise; samme Frise er gentaget paa Randen, hvor endvidere er graveret tre Vaaben: Juel, Grubbe, Gyldenstjerne med Bogstaverne P I, C G, I G S (Peder Juel, Christian Grubbe og Jytte Gyldenstjerne) og Aarstallet 1609.

Prædikestol (Fig. 7) i Senrenaissancestil, snedkret og malet 1619, ligesom Korgitteret fra det Schrøderske Værksted i Næstved. Storfelternes Relieffer forestiller: Bebudelsen, Hyrdernes Tilbedelse, Krucifiksgruppe, Opstandelsen og Dommedag; Hjørnefigurerne: Johannes Døberen, Evangelisterne og Moses. Postamentpartiet er meget kraftigt profileret; paa tre af Konsollerne under Karyatiderne findes Grubbe-, Juel- og Gyldenstjerne-Vaaben, paa de andre Diademhoveder. Aarstallet 1619 er skaaret i en af de hjerteformede Hængekonsoller under Stolen. Skønt der findes en kort Hængestolpe med Volutbøjler, bæres Stolen af en rund, grov Egestolpe. Samtidige er det glatte Opgangspanel, Rygskjoldet og Himmelen, med Due hængende i et gennembrudt Ornament paa Undersiden og over Gesimsen kasetteagtige Topkartoucher. Stolen staar

med delvis Staffering, der i sin nuværende Form skyldes en Istandsættelse, men maaske gengiver noget oprindeligt. I Postamenteter malet: »Anno 1619 lod ærlige og welbyrdige Mand Christian Grubbe til Lystrup med sin elskelige og welbyrdige Frue Jytte Gyldenster(!) denne Prædikestol opsette Gud til Ære og Kirken til Prydelse«. Ældre Bogstaver skimtes herunder. Paa Rygskjoldet er et nymalet dansk Skriftsted og paa Himmelen et opmalet latinsk Skriftsted: 2 Tim. 4, 2.

Degnestol (Fig. 8), sengotisk Køgearbejde, fra o. 1530—50. Den fuldstændig bevarede Pult, 180 cm lang, har paa Forpanelet fire Foldeværksfyldinger og paa Gavlplankerne gennembrudte Topstykker med Frugt- og Bladværk mellem Spir; paa den ene Gavl er der derunder en Cirkel, hvori et usymmetrisk Skjold med Fuglehoved. Rygpanelet svarer til Pultpanelet, dog har Gesimsen efter Sporene at dømme haft en gennembrudt Blomsterfrise. Egetræet staar umalet.



V. H. 1928

Fig. 8. Kongsted. Degnestolens Gavl.

Herskabsstolene har fire Højrenaissancegavle fra 1586 som Lensmandsstolen i Vordingborg (S. 182 og Fig. 18) og sikkert af Bertel Snedker. Til Arkadefelternes Adelsvaaben svarer Underskrifterne: »Ejler Grubbe«, »Frvw Kistine Løcke«, »Eiller Grubbe«, »F Kisten Løckes«. Paa to af Gavlene er skaaret Tallet 86, medens det tilsvarende 15 paa de to andre Gavle sikkert er nyt. *Stoleværket* har iøvrigt Gavle fra o. 1650 af Fyr med paalagte Pilastre og Topstykker formede som flade Barokornamenter omkring et fremspringende Englehoved, alt sikkert af Snedker Hans Stub i Næstved, som ogsaa udførte Stolestaderne i Rislev (Tybjerg H.). En Række af disse Hoveder er fornyede i Gips. Stolene er egemalede.

†*Rokokoarmstol* af Bøg.

To *Pengetavler* (Fig. 9) med Rygskjolde, dannede som Senrenaissancekartoucher, omfattende Grubbes og Gyldenstjernes Vaaben. Snitværket skyldes samme Mester som Prædikestolen. Den brogede Staffering dækker ældre Farver.

Præstetavler (Series pastorum), den ældre opsat mellem 1694 og 1732, den yngre mellem 1759 og 1783.

Knagerække af Smedejærn, hvorunder en Jernplade, med PHS AA i gennembrudt Arbejde. Fra 1700'erne.

†Stort *Sejerværk,* som 1755 behøvede nogen Reparation.

Klokker. 1) Minuskelindskrift over og under en dobbelt Rundstav nederst paa Klokkelegemet, saaledes at første Linie staar underst. Hver Type staar paa et ophøjet Underlag, og mellem Ordene er der afstøbt Brakteater, foran det første Ord fire: »Anmo(!) d(omi)ni MCCCXCVII profesto na(tivita)tis b(ea)te v(ir)ginis fusa est hec campana procuratibus d(omi)no Matheo Jacobi rectore et plebano Jacobo Magni et Nicolai Orna tutoribus ecclesie Kongstweth Magister Petrus me fecit« (»I Herrens Aar 1397 paa Dagen før den hellige Jomfrus Fødselsdag er denne Klokke støbt under Forsorg af Hr. Mads Jacobsen Sognepræst og Jacob Mogensen og Niels Urne, Kirkeværger for Kongsted Kirke. Mester Peter gjorde mig«). Om Klokkelegemets Midte er der meget



Fot. 1920

Fig. 9. Kongsted. Pengetavler.

usædvanligt lagt to dobbelte Rundstave og om Halsen løber to dobbelte Snore, hvis Snoning og Knuder er gengivet meget tydeligt i Støbningen. Tvm. 100 cm (Uldall. S. 147—48).

2) Rimet Minuskelindskrift, der staar omkring Halsen: »Felices regnant victrix fortuna(m) sequet(ur) hostes nil valeant vive pace detur« (»De lykkelige herske. Den sejrrige opnaa Lykke. Gid Fjenderne intet maa udrette. Lev i Fred. Det ske«). Tvm. 42 cm. Støbningen er meget fin og sirlig, sikkert af Johannes Fastenove fra o. 1520. (Uldall. S. 268—69). Klokken hænger vanskeligt tilgængelig i et Glamhul.

3) Versaler mellem Rundbuefriser: »Borchard Gelgether me fecit Anno domini 1590« (»Borchard Gelgether gjorde mig i Herrens Aar 1590«). Paa Klokkelegemet er ridset Lykke-Vaaben og Bogstaverne KL. Tvm. 43 cm.

4) Staalklokke fra 1877 med Kirkeejeren Grev Chr. Moltkes Navn.

1755 fandtes fire Klokker, hvoraf den største havde Indskriften: »Er Gud med os, hvo kand være imod os. Erlig og velbyrdig Mand Sivard Grubbe til Lystrup lod mig støbe, Kongsted Sognemænd med sig til megen Gafvn af kongl. Maytts. Bøssestøber Lauritz Kiøbenhafn, Gud unde os dette til Nytte og Gafn. Anno Domini MDLIII; S Grubbe, F. Mette med deres Vaaben«.

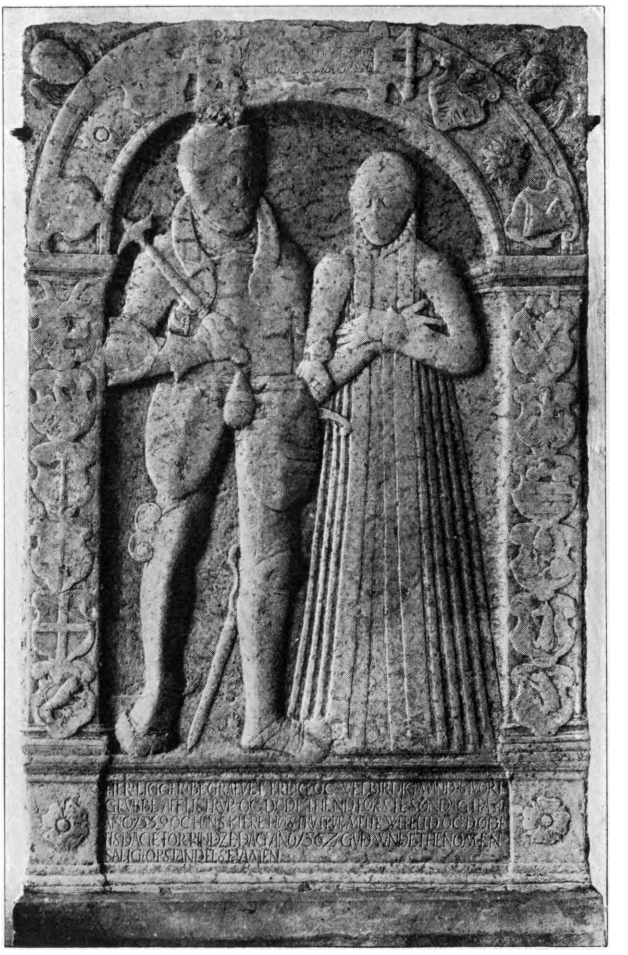
GRAVMINDER

Over Slægten Grubbe og andre adelige.

Gravsten (Fig. 10) over Sivort Grubbe af Listrup, død den første Søndag i Faste 1559, og Hustru Mette Wlfeltd, død Tirsdag før Pinsedag 1562. Personalindskriftens fordybede Versaler staar i Fodfeltet. Midtfeltets to Figurer, Manden klædt i Rustning med Sværd og Stridshammer, og Hustruen i Enkedragt, fylder stærkt i Portalrammen, hvor de fire første Aneskjolde er anbragte paa Fladbuen, Resten paa Pilastrene (det øverste ophængt ved en Rem i Kapitælet). Bueslagets Top dækkes af en Kartouche med fordybet Indskriftvers: »Vi lefde mit Glede oc Game(n) oc hagde vore XVII Bør(n) tilsame(n)«. Arbejdet er karakteristisk for et Stenhuggerværksted, der har tilvirket en Række Sten i Lunds Domkirke. Den ret slidte gullandske Kalksten, 253 × 171 cm, laa paa sin oprindelige Plads i Korgulvet over en muret Begravelse, men blev 1895 paa Nationalmuseets Foranledning optaget og opsat paa Taarnrummets Nordvæg[3].

Epitafier. 1) 1624. Ejler Grubbe, Kirsten Lykke og Niels Gyldenstjerne (Fig. 11). Figursten af overmalet, sort, marmorlignende Stenart, 237 × 135 cm, i spinkel Sandstensramme med bruskbarokke Ornamenter; paa Hængestykket er en liggende Engel; to Statuetter: Styrke og Sandhed, staar paa de smalle Sidevinger og tre Topfigurer: Kristus og to Kvinder, ved den brudte Volutgavl. I denne findes en oval Plade med Indskrift, hvorefter Fru Kirsten Løcke har bekostet dette Epitafium 1624. Nederst paa selve Stenen læses fordybet Versalskrift over Eyler Grubbe til Lystrup, fordum Danmarks Riges Kansler og Raad, død i Kiøbenhafn 20. Nov. 1585, og Hustru Kirsten Løcke til Taastrup, død □ ; Niels Gyldenstiern til Bjørnsholm, Fru Kirstens anden Husbond, ligger begravet i Bjørnsholms Kirke i Jylland, død paa Bjørsholm(!) 11. Maj 1619. Stenens Midtparti fyldes af sirligt huggede, men noget stive Portrætfigurer under Bueslag, i Midten Fru Kirsten i Enkedragt, til højre for hende Eiler Grubbe, til venstre Niels Gyldenstjerne. Over Buerne er hugget Personernes Valgsprog (»Ingen Glæde uden Sorrig. S: Eiler Grubbe«; »Lycken kom(m)er af Gud allene. Fru Kirsten Løcke«; »Mit Haab til Gud allene. S: Niels Gyldenstierne«) og deres firdobbelte Anevaaben. 1895 blev Epitafiet paa Nationalmuseets Foranledning flyttet fra sin oprindelige Plads i Kapellet til Taarnrummets Sydvæg og istandsat[4].

2) 1625. Else Bjørnsdatter Laxmand (Fig. 12). Midtfeltet er en Kalkstenstavle, 73 × 62 cm, med fordybede Versaler over Fru Else Biørns Datter til Hovfdal, nu salig hos Gud, født paa Tommerup i Skane 1543, gift med Eiler Grubbe til Lystrup 1559, død 30. Maj 1575; »hindis efterladendis Børn deris kierre och s: Moder til Hukommelse og Ære havfver ladit dette Epitafium opsette 1625«. Af hendes 16 Anevaaben er de to første placerede paa Sandstensrammens Gavl, Resten paa Gesimsfrisen og paa Tavlens Sidestykker. I den bruskbarokke Hængekartouche, hvis Ornamentik er sammenslynget af to Snoge, ses et Svøbelsesbarn og krydslagte Knogler. Ved Tavlens Sider staar Statuetter: Moses og Johannes Døberen. Midt i Frisen peger en Haand op mod et ovalt Opstandelsesrelief i den brudte Gavl; paa Gavlskraaningerne ligger to Engle, og som Topfigur staar en Engel med Kranie og Kugle. Epitafiet, der oprindelig hang i Kapellet, men nu er flyttet til Skibets Sydvæg over den gamle Syddør, har under en broget Overmaling en pragtfuldere, oprindelig Staffering[4].



S. B. 1930

Fig. 10. Kongsted. Gravsten over Sivert Grubbe, dØd 1559, og Mette Ulfeld, dØd 1562.

3) 1626. Christian Grubbe og Jytte Gyldenstjerne (Fig. 13). Midtfeltet er en Kalksten, 53 cm bred, med fordybede Versaler over Christian Grub(!) til Lystrup og Hustru Jytte Gyllenstiern til Totteropholm, han født paa Wordingborg Slot 10. Juni 1579, død □, hun født paa Wosborg 21. Juli 1581, død □; »hindis første Husbonde vor Peder Jyl til Giørslef lefvede 8 Aar tilsammen uden Lifsarfvinger, men der 4 Aar vor forløbne udi hindis andit Ecteskaf da begavede Gud i Himmelen hinde med en Søn, som blef kaldet Peder

Grubbe«. Det svære Rammeværk er af Sandsten. I Hængeornamentets Bruskværk er indhugget et Skriftsted (Psalme XXXI). Paa den kraftige Fodliste under Indskriftfeltet knæler tre Figurer: en harniskklædt Mand, en lille Dreng og en Kvinde. Skriftfeltet flankeres af to Kvindehermer i Barokstil og har i Gesimsfrisen indhugget: »Anno 1626«. Paa Sidevingerne sidder to Englebørn. Topstykket fyldes af et Opstandelsesrelief, flankeret af Sidevinger, hver med to Anevaaben, og kronet af en brudt Topgavl; som Topfigurer staar tre musicerende Englebørn. Den brogede Staffering dækker oprindelige Farver. Epitafiet sidder paa sin gamle Plads, over Indgangen fra Skibet til Kapellet[4].



Hude 1904

Fig. 11. Kongsted. Epitaf 1624 over Ejler Grubbe, Kirsten Lykke og Niels Gyldenstjerne.

Ejler Grubbes Kapelbygning, hvori de to førstnævnte Epitafier har været anbragt, var endnu i 1750'erne bevaret i sin oprindelige Skikkelse. Her stod Peder Juuls, Christian Grubbes og Jytte Gyldenstjernes *Kister,* hvortil i Slutningen af 1700'erne og Begyndelsen af 1800'erne kom andre. Men 1868 blev Kapellet rømmet. 11 gamle Kister blev ved denne Lejlighed ført ud og med Undtagelse af fire, som flyttedes til Øster Egede Kirke, nedgravet uden Undersøgelse paa Kongsted Kirkegaard. Ved senere Gravninger her er der atter fremkommet Ligkisteplader, som viste, at Kisterne havde rummet Henrik Oldeland, to Medlemmer af Slægten Danneskiold-Samsøe, tre af Grubbe- og eet af Urne-Slægten. Fra Gravkælderen under Kapellet nedgravedes een Kiste i 1880'erne[5], medens Kisteplader fra stærkt sammenfaldne Kister blev optagne og opsatte ved en Undersøgelse 1929.

Ligkisieplader. 1) Fru »Kisten Løcke thil Lystrop«, gift først med Eiler Grube, anden Gang med Niels Gyldenstjern til Biørnsholm; født i Mariager Kloster den næste Torsdag for Palme Søndag 1558, død paa Lystrop 11. Marts 1630. Firkantet Tinplade, med noget medtaget, graveret Versalindskrift, samt Dele af Beslag og Vaaben, optaget af Gravkælderen 1929.



Hude 1904

Fig. 12. Kongsted. Epitaf 1625 over Else Bjørnsdatter Laxmand, død 1575.

2) Peder Grubbe, født paa hans fæderne Gaard Lystrup 23. Marts 1621, Søn af Christian Grubbe og Jytte Gyldenstiern, gift med Magdalene Fris, Tønne Frisis Datter af Hesellager, i »thov oc thiuffve Aar sex Ugger och threi Dage«, død i Nestvedt 8. Juni 1667. Oval Messingplade i Blomsterramme samt Vaabenskjolde, optaget af Gravkælderen 1929.

†3) Tønne Grubbe til Lystrup, død 8. Marts 1721 i sit 76. Aar[6]. »Her endis Grubbers Nafn i denne Dødis Aske ...«.

†4) [Henrik Oldeland] til Rydal [født 16.] Septbr. paa Skinderup (nu Ulriksholm, Bjerge Hrd. Odense Amt), [Søn af Hans Oldeland] til Trellerup ..., blev [skjælmskvis skudt 28. Jan., død 2. Febr. 1656 paa] Rydal, [bisat i Næstved, begravet i Kongsted]. Stærkt udvisket Indskrift, nævnt 1894; her suppleret efter Dansk Adels Aarbog XXIV.

†5) over Komtesse Christiane Danneskiold-Samsøe, født 11. Maj 1728, død 22. Jan. 1814. Nævnt 1894.

Fra en Ligkiste stammer et messingstøbt Krucifiks, fra henimod Aar 1700. Nu ophængt i Kapellet.

Andre Gravminder.

Epitafier. 1) fra o. 1650. Uden Navn. Snitværket minder noget om Abel Schrøder den yngre, men er næppe fra hans eget Værksted. Det firkantede Midtfelt flankeres af Karyatidestatuetter forestillende Moses og Johannes Døberen; Topstykke og Hængestykke omfatter Skriftplader og har ligesom Storvingerne Bruskværk og Englehoveder i kraftigt Relief. Træet er nu renset og Skriftfelterne overstrøgne med sort Farve. Paa Skibets Nordvæg.

2) Hvid Marmortavle i simpel Sandstensramme med fordybede Versaler over Hr. Valdemar Christian Herbst, født 23. Sept. 1711, død 14. Okt. 1783, kaldet 9. Maj 1738 til Vester og Øster Egede, 12. Okt. 1759 til Kongsted, 18. Dec. 1761 beskikket til Provst i Fakse Herred, »Den sidste af hans 3 Ægtefæller har skrevet den bedste Mands fortiente Minde i sit Θ og paa denne Steen, Hæsede d. 14. Septb. 1789 Pauline Neergaard«. Paa Korets Nordvæg[7].

†3) Epitafium over Knud Nielsen Nordrup (Aquilonus), død 12. Marts 1606, med langt latinsk Vers underskrevet Will. Westhovius[8].

Gravsten. 1) over ... [Ja]cobsdaatter B ... Sogn Lave ... Læstrwp ... død 1. Febr. 16 .. Desligeste Laveridtz Jør ... død □. Udslidte Reliefversaler omgivet af Kartouche; forneden et udslidt Bomærkeskjold; i Hjørnerne Cirkler med Evangelisttegn over Navnekartoucher. Ølandsk Kalksten, 194 × 130 cm. I Skibets Gulv.

2) ... søn, død 16. Nov.... ter . . . . Fordybede Versaler, hvoraf kun Linjebegyndelserne kan læses. Hjørnecirkler med Evangelisttegn. Mørk Ølandssten, 177 × 114 cm. I Skibets Gulv.

3) vellærd Mand Ma ..... øn, Sognepræst i Kongsted, født i ... Præstegaard i Nor ..... 1709 i sit 62 .... Brudstykker af graa Kalksten med fordybede Versaler, henlagt paa Vaabenhusloftet.

4) ... Pige ... Jensdatter. Brudstykker af en udslidt, graa Sandsten med fordybede Versaler, oprindelig en Bordplade med profileret Underkant; senere er indhugget: HN 1790. Henlagt paa Vaabenhusloftet.

5) Hr. Gabriel Esaias Borchsenius, født i Stokermarke i Laalan 2. Juli 1688, Forpagter paa Juellinge, hvor han døde 12. Aug. 1762. Stenen er bekostet 1772 af hans Børn »med Begjering til Efterslægten at lade ligge i Roe hans Been han som i Live ikke fornærmede nogen«. Fordybede Versaler. Paa Stenens Bagside er en stærkt udslidt Indskrift over Sognepræst, Provst Hans Rosenkilde, død 1796. Randprofileret Faksekalksten, 93,5 cm bred, opstillet paa Kirkegaarden, delvis dækket af en Støttesten[9].

6) Fuldstændig udslidt Sten i Gulvet foran Kordøren.

7) Fuldstændig udslidt Faksekalksten med Hjørnecirkler, hvori Passer og Krumpasser, og lignende Profilkant som Nr. 5. Foran Vestdøren.



Hude 1904

Fig. 13. Kongsted. Epitaf 1626 over Christian Grubbe og Jytte Gyldenstjerne.

Kisteplade, oval, af Messing, i bruskagtige Slyng og holdt af to Engle, med Indskrift over H. Hans Søfrensøn, født i Nyborge i Fyn 3. Juledag 1580, deponerede fra samme Skole 1602, ordineret til Kapellan ved S. Nicolai Kirke i Kiøbinghafn 7. Aug. 1605, kaldet til Sognepræst her til Steden in Julio 1606, Herredsprovst ved Paaske 1645, var tre Gange gift, havde ingen Børn med de tvende første Kvinder, S. Sophia Bertelsdatter og S. Dorothea Munck, men med den tredje, Anne Jørgensdatter, avlede han 6 Døtre, døde 17. Juli 1652. Fra en tillukket Gravhvælving i Sydsiden af Skibets 2. Hvælvfag fra Vest, ophængt i Skibet.

Muret Begravelse i Sakristiet. 1755 siges, at Hr. Knud Nielsen Nordrup med andre Præstefolk var begravet her; 1758, at Hr. Kjeld (d. v. s. Kjeld Andersen Schytte, Sognepræst 1652—80) og Familie hvilede her.

KILDER OG HENVISNINGER

Kaldsbog begyndt 1844 (ved Embedet). — Sager vedrørende Kongsted Kirke (Lystrup Godsarkiv. LA). — Præsteindberetninger 1755 (NM), 1758 (LA), 1809 (NM). — Museumsindberetninger af J. B. Løffler og W. Mollerup 1894, K. V. Barfoed og C. A. Jensen 1914. Revideret af C. A. J. og V. H. 1929. — Høyens Notebog XI, 1832 (NM).

[1] Kanc. Brevbøger. Kronens Skøder I, 298. Resen, Uldall 186, Fol., I, 71 (K.B.).
[2] Indberetning af J. Kornerup 1885—86 (NM). Magnus Petersen: Kalkmalerier. S. 133, Tvl. XXII. Fr. Beckett: Danmarks Kunst, II, 331, Fig. 406 (Kongernes Tilbedelse).
[3] Tegning af S. Abildgaard (NM). Uno Otterstedt: Från gotik till renässans. Lund 1929. S. 106, 211 f. Danmarks Adels Aarborg XXI, med Gengivelse. [4] Tegning af S. Abildgaard (NM). Danmarks Adels Aarbog XXIII, med Gengivelse; XX, med Gengivelse. [5] Gravstedsskema 1890 (NM). [6] Richardt og Becker: Prospecter af danske Herregaarde. 1851. V. [7] KhS. 5. R. II, 598. [8] Pontoppidan: Marmora Danica I, 203. [9] V. Rørbech i Østsjæll. Folkeblad 4. Sept. 1913.

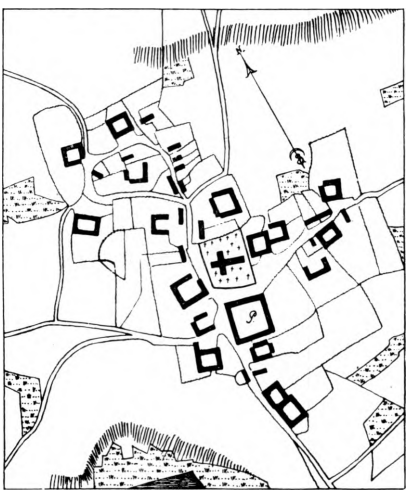


Fig. 14. Kongsted 1791.